

ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK EKSENİNDE KALKINMA VE TASARIM: GÖKÇEADA İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ

Alayça Erözçelik, İstanbul Teknik Üniversitesi
Alpay Er, Özyeğin Üniversitesi

Tasarım perspektifiyle bölgesel kalkınma süreçlerine katkıda bulunmak sosyal inovasyon paradigmasının yıllardır aşına olduğu konulardan birisidir. Bu proje, tasarımcının alışlagelmiş rolünü Manzini'nin belirttiği gibi "alternatifler sunarak ya da süreçleri kolaylaştırarak başkalarının tasarlamasına yardımcı olmak" bağlamında dönüştürerek, kamu yararına yeni gelişim ve kalkınma modelleri üretme sürecinde tasarımcıyı bir "sosyal girişimci" haline getirmeyi amaçlamaktadır. Tasarım sadece yeni ürünler ve hizmetler yaratmaya değil, her düzeyde üretken bağlantılar gerçekleştirerek topluluklara küresel inovasyon yetenekleri kazandırmaya da muktedirdir. Bu bağlamda tasarım stratejik bir öneme sahiptir çünkü yerel paydaşların beceri ve özelliklerini sürece dahil ederek belirli bir bölgenin gelişim ve kalkınmasını tetikleyen bir inovasyon sistemi için gerekli koşulları yaratır. Tasarımcı ise, küresel değerler zincirini oluşturan ve yeni kültürel bağlamları tanımlayan bir aktör haline gelir. Bu çalışma, Gökçeada'nın çokkültürlü, heterojen yapısına dayanan sürdürülebilir kalkınma potansiyelinin ve adalıkların geleneksel üretimlerinin bir sosyal inovasyon sistemine entegrasyonunun tasarım yoluyla nasıl sağlanabileceğini araştırmayı amaçlamaktadır. Çokkültürlü mirasa dayalı yerel inovasyon sisteminin kuruluş sürecinde tasarımcının rolünü geliştirmeye dayalı bu çalışmanın hedefi, kültürel, sosyal ve iktisadi paydaşlar arasında verimli ilişkiler kurmak üzere senaryolar geliştirmek ve Gökçeada'nın çokkültürlü yapısından hareketle inovatif bir sinerji alanı yaratabilecek antropoloji ve tasarım referanslarını gün ışığına çıkarmaktır.

Anahtar Kelimeler: Çokkültürlülük, bölgesel tasarım (*territorial design*), bağlantı (*connectivity*)

Giriş

Tasarım perspektifiyle bölgesel kalkınma süreçlerine katkıda bulunmak sosyal inovasyon paradigmasının son yıllarda sık sık gündeme gelen konularından birisidir. Bu bildiriye konu olan proje de, tasarımcının alışlagelmiş rolünü Manzini'nin belirttiği gibi "alternatifler sunarak ya da süreçleri kolaylaştırarak başkalarının tasarlamasına yardımcı olmak" (2004) bağlamında dönüştürerek, kamu yararına, yeni ve aşağıdan yukarıya, yerel kalkınma modelleri üretme sürecinde tasarım-

cıyı sosyal inovasyonu kolaylaştıran bir “sosyal girişimci” haline getirmektedir. Yurtdışında Mastiha Shop ve Texmedin gibi yüksek ticari başarı sağlamış tasarım projeleri kültürel sektörler, kamusal ve özel kuruluşlar ve hatta kurumsal yapılarda sinerjinin tasarımıyla sağlanması konusunda örnek oluşturmakta ve kültürün sürdürülebilir iktisadi büyüme ve toplumsal gelişim için efektif ve güvenilir bir araç olduğunu kanıtlamaktadır.

Papanek ve Bonsiepe gibi tasarım teorisyenlerinin, tasarımcının merkezle periferiyi birbirine bağlamadaki önemli rolünün altını çizmelerinin üzerinden neredeyse yarım yüzyıl geçmiştir (1971). Ama bugün, tasarımın sadece yeni ürünler ve hizmetler yaratmaya değil, her düzeyde üretken bağlantılar gerçekleştirerek topluluklara küresel inovasyon yetenekleri kazandırmaya da muktedir olduğu öne sürülmektedir. Tasarım stratejik bir öneme sahiptir çünkü yerel paydaşların beceri ve özelliklerini sürece dahil ederek belirli bir bölgenin gelişim ve kalkınmasını tetikleyen bir inovasyon sistemi için gerekli koşulları yaratabilmektedir. Tasarımcı ise, küresel değerler zincirini oluşturan ve yeni kültürel bağlamları tanımlayan bir aktör haline gelmektedir.

Kuzey Ege Denizi’nde bulunan Gökçeada’nın nüfusu yüzyıllardır Ortodoks Hıristiyan Rumlar ve Müslüman Türklerden oluşmaktadır. Son elli yılda Rum nüfus azalmış ve Türk nüfus artmıştır. Avrupa Konseyi’nin Haziran 2008 tarihli Gökçeada ve Bozcaada raporunda, “adanın çokkültürlü yapısının korunması ve ada halkının refahı için Türkiye ve Yunanistan arasında işbirliği modellerinin geliştirilmesi” konularına değinilmiştir (Gross 2008). Bu rapor sürdürülebilir kalkınma ile doğal ve kültürel mirasın korunması için acil ve yapıcı adımlar atılmasının önemine değinmektedir. Ege adalarının birçok farklı uygarlıktan etkilenmiş Akdeniz folklorunun bir parçası olduğu da düşünülürse (Alexandriis 1983; Erginsoy 2006), kültürel mirasa dayalı üretimin Gökçeada’nın çokkültürlü yapısının korunması için anahtar kelime olduğu söylenebilir. Bu bildiriye temel oluşturan çalışma, adanın çokkültürlü yapısına dayanan sürdürülebilir kalkınma potansiyelinin ve adalılarının geleneksel üretimlerinin bir sosyal inovasyon sistemine entegrasyonunun tasarım yoluyla nasıl sağlanabileceğini araştırmayı amaçlamaktadır.

Çokkültürlü mirasa dayalı yerel inovasyon sisteminin kuruluş sürecinde tasarımın rolünü geliştirmeye dayalı bu çalışmanın hedefi, kültürel, sosyal ve iktisadi paydaşlar arasında üretken ilişkiler kurmak üzere senaryolar geliştirmek ve böylece Gökçeada’nın çokkültürlü yapısından hareketle yerel bir inovatif sinerji alanı yaratabilecek potansiyel aktör ve ilişkileri gün ışığına çıkarmaktır.

Kültürel, Sosyal ve İktisadi Paydaşlar

Gökçeada ya da diğer adıyla İmroz, tarihöncesi çağlardan beri Grek Uygarlığı’nın bir parçası olmuştur. 500 yıl Osmanlı İmparatorluğu’nun egemenliğinde kalan adanın yirminci yüzyılın başındaki nüfusu, balıkçı ailelerin dışında Rumdur. Lozan Anlaşması’yla Ege adaları Yunanistan’a verilmiş, Gökçeada ve Bozcaada

Türkiye Cumhuriyeti'nin toprağı olarak kalmıştır. Bu tarihten ve özellikle mübadeleden sonra Gökçeada'nın nüfusunu oluşturan Rumların sayısı azalmış ve Türkiye'nin farklı bölgelerinden getirilip adaya yerleştirilen Ispartalılar, Türkmenler, Lazlar ve Bulgar göçmenleri ile adada çokkültürlü bir demografik yapı oluşmuştur. Bu çalışmada kültürel paydaşlar olarak tarif edilen bu topluluklar, Gökçeada'nın Merkez ilçesinde karışık olarak, köylerde ise kendi toplulukları içinde yaşamaktadırlar. Çanakkale iline bağlı olan Gökçeada 2010 yılı nüfus sayımında 6000 nüfuslu bir ilçe olarak kayıtlara geçmiştir; ayrıca, Türkiye'nin birçok farklı bölgesinden adaya göç etmiş insan sayısı oldukça fazladır.

Gökçeada sadece bir ilçe olarak değil, anakarada olmaması nedeniyle yalıtılmış bir yerleşim birimi olarak da tanımlanabilir. Çünkü bu ilçeye ulaşmak için zorunlu olarak deniz ya da hava yolunu kullanmak gerekmektedir. Adanın sosyo-kültürel ve iktisadi yapısı da bu nedenle anakaradaki yakın sayılabilecek bölgelerden (Eceabat, Biga, Çan gibi) farklıdır. Ada ölçeğinde bu yapılar ve diğer yandan sosyal ve kültürel değerler de benzer bir şekilde yalıtılmış, kapalı ya da içe dönük olarak tanımlanabilir ve dünya üzerindeki birçok adayla paralellik gösterir.

Gökçeada'nın Merkez dışında dokuz köyü bulunmaktadır; bu köylerin dördü Rum köyü (Bademli, Zeytinliköy, Tepeköy ve Dereköy), biri Burdur ve Muğlalıların köyü (Uğurlu), biri Türkmen köyü (Eşelek), biri Laz köyü (Şahinkaya), biri Ispartalıların köyü (Yeni Bademli) ve biri de Bulgar göçmenlerinin köyü (Şirin-köy) olarak bilinmektedir.

Gökçeada için “homojen” bir kültürel yapıya sahiptir demek mümkün değildir çünkü yukarıda sayılan köyler ve bu köylerde yaşayanların kültürel çeşitliliği, sınırları tanımlı bir bölgede yine sınırları tanımlı alt-bölgeleri işaret etmektedir. Bu köyler kültürel anlamda Gökçeada'nın “heterojen” yapısını oluşturan birimlerdir. Çokkültürlülük kavramı da bizatihi bu heterojen yapıyı tanımlamak için kullanılmıştır.

Ne var ki Gökçeada'nın bu çokkültürlü, heterojen yapısı sosyal ve iktisadi faaliyetler açısından bir avantaj olarak nitelenmekten henüz çok uzaktır. Aksine, yukarıda bahsi geçen bu alt-bölgeler kültürel alışverişten yoksun oldukları için çokkültürlülük iktisadi faaliyetlerin önünü kesen bir handikap olagelmıştır. Bu handikapın aşılabilmesi için öncelikle kültürlerarası iletişimin ve alışverişin sağlanması, köyler arasındaki komşuluk ilişkilerinin ve işbirliklerinin geliştirilmesi ve bir üst-kimlik olarak “adalılık” kavramının benimsenmesi gerekmektedir.

Gökçeada'daki sosyal ve iktisadi paydaşlar da bu çokkültürlü, heterojen yapının birer parçasıdır. Adanın en önemli ticari faaliyetleri olan hayvancılık, tarım ve turizm (Konyalı vd. 2004) genel anlamda “adalı” sermayenin kullanımıyla gerçekleşmektedir. Gökçeada'da yapılan yatırımların neredeyse tamamı adada yaşayan yerel girişimci ve tüccarlara aittir (Keskin 2011). Adalı sermayenin iktisadi faaliyetlere yön veriyor oluşu sosyal ilişkileri de iktisadi ilişkiler vasıtasıyla

geliştirmektedir. Son on yılda Gökçeada'nın turizm açısından gelişen bir bölge olması, farklı kültürlerle sahip toplulukların ortak çıkarlar gözeterek geliştirdikleri ilişkilerin de bir sonucudur.

Bölgesel Sermaye ve Bölgesel Tasarım Yaklaşımı

Kültürel, sosyal ve iktisadi paydaşların varlığı ve birbirine bağımlılığı, sınırları tanımlı bir alan olan Gökçeada için *territorial design*, yani bölgesel tasarımdan bahsedilebileceğine ve tasarım perspektifiyle sosyal inovasyonun gerçekleştirilebileceğine işaret etmektedir. Günümüzün ürün ve hizmetlerin giderek standartlaştığı rekabetçi ortamında bölgelere, spesifik coğrafyalara özgü, yerel nitelikli varlıkların (*assets*) tasarım yoluyla değerlendirilmesi ve zenginleştirilmesi (*valorization*), önem kazanan, özellikle kırsal ve bölgesel gelişme/ kalkınma politikaları içinde kendisine yer bulan bir yaklaşımdır. Bölgesel tasarım olarak son 10-15 yıldır bilinen bu yaklaşım ağırlıklı olarak İtalya ve az sayıda Latin Amerika örneğiyle tartışılmaktadır. *Design thinking*, *strategic design* ve *service design* gibi yaklaşımlarla desteklenen bu çalışma alanı bir bölgenin (*territory*) kentsel ya da kırsal özelliklerinden yola çıkarak bölgesel sermayesinin (*territorial capital*) belirlenmesi ve bu sermayenin atıl kalmış ya da gelişme ya da kalkınmaya dahil olmamış parçalarının incelenerek bölgeye özgün ürün ve hizmetler olarak topluma sunulmasını amaçlar (Maffei ve Villari 2006).

Gökçeada'nın kültürel yapısındaki farklılıklar bölgesel sermayenin keşfedilmemiş ya da atıl kalmış, dolayısıyla iktisadi faaliyetlere dahil olamayan parçalarının olabileceği konusunda güçlü ipuçları barındırmaktadır. Bu parçaların ortaya çıkarılması, tasarım odaklı bir bakış açısıyla inovatif ürün ve hizmetlere dönüştürülmesi, yerel ve sürdürülebilir kalkınmaya ivme sağlamak açısından önemlidir. Sosyal inovasyonun sağlanabilmesi bir süreç olarak düşünülürse öncelikle bölgesel sermayenin değer ve yerel varlıklarının incelenmesi, ardından bölgesel tasarım teorisinin söz konusu bölgeye özgün yaklaşımlarla ele alınması, projelerin uygulamaya konması, test edilmesi ve kalkınmaya sağlayacağı katkının ölçülmesi gerekmektedir.

Toplumsal dönüşümün yerel ölçekte tanımlansa bile oldukça geniş bir konu başlığı olduğu ve uzun soluklu yerel politikalarla desteklenmeye de ihtiyaç duyduğu düşünülürse, bölgesel tasarım yaklaşımının tek başına toplumsal dönüşümü sağlayabileceğini söylemek gerçekçi görünmemektedir. Ancak bölgesel tasarımın sosyal inovasyon ve toplumsal dönüşüm için tetikleyici olabildiği, özellikle kırsal düzeydeki kalkınmaya olumlu etki ve katkılar sağladığı bilinmektedir (Maffei and Castelli 2009). Ayrıca, bölgesel tasarım teorisi ağırlıklı olarak bölgesel sermayeyi ele almakta ve bölgesel sermayenin belirlenmesinde iktisat, şehircilik ve mimarlık gibi farklı disiplinlerin araştırma çıktılarında da beslenmektedir.

Bölgesel Sermayenin Tasarım Yoluyla Değerlendirilmesinde Bağlantı Kavramı

Bölgesel tasarım alanında son on yıldır yapılmış çalışmaların çoğunluğu İtalya’da gerçekleştirilmiştir (Manzini, Zurlo, Maffei, Villari vb.). Bu çalışmaların kaynak haritası, yerel üretim sistemi, marka yönetimi, yerel zanaat gibi konularda çeşitli çıktıları bulunmaktadır. Son 15 yıldır ağırlık kazanmış bölgesel tasarım araştırmalarının öncelikli olarak dikkate aldığı iki başlık, bağlantı (*connectivity*) ve sürdürülebilirliktir. Araştırma çıktıları ne olursa olsun, bu iki başlığın bölgesel tasarım araştırmalarının vazgeçilmez öğeleri olduğunu söylemek mümkündür. Bağlantı kavramı sürdürülebilirlik kavramından daha yeni bir kavramdır ve araştırmalara göre içeriğinde farklılıklar gösterebilmektedir. Ancak ana fikir olarak insan/ bağlam/ insan eliyle yapılan şey (*artefacts*) arasındaki etkileşimleri ve ilişkileri geliştirmeye dayanır, bu gayri maddi öğeleri bir araya getirir. Bu sayede karmaşık, dinamik ve ilişkisel sistemler kurmak, tasarlamak mümkün olur.

Bugüne kadar yapılmış alan çalışmalarında bağlantı, araştırmaların başlangıç bölümünde yer almış, bağlantı verili olarak mevcudiyet kazandığında sonraki aşamalara geçilebilmiştir. Çünkü, çalışılan bölgelerde bağlantı büyük oranda zaten mevcut bulunmaktadır, alan çalışmaları daha çok eksiklerin giderilmesi yönünde ilerlemiştir. İtalya’da yürütülen bölgesel tasarım araştırma ve projelerinin neredeyse tamamı tekkültürlü, homojen yapılarda gerçekleşmiştir ve bağlantıyı sağlamak kolayca mümkün olabilmıştır. Oysa Gökçeada örneğinde bağlantı yok denecek kadar azdır çünkü çokkültürlü, heterojen yapının dil, gelenek, görenek, bilgi birikimi (*know-how* ve *tacit knowledge*), faaliyet alanı vb. gibi konularda farklılıkları bulunmaktadır. Kültürler, sosyal ve iktisadi paydaşlar arasındaki bağlantının eksikliği, yukarıda da değinildiği gibi Gökçeada genelinde iktisadi faaliyetlerin önünü kesmiş, gelişimde duraksamalar yaratmıştır. Bu çalışmada daha önce tekkültürlü, homojen yapılarda uygulanıp başarıya ulaşmış bölgesel tasarım araştırmalarının benzer bir şekilde çokkültürlü, heterojen bir yapıda uygulanıp uygulanamayacağına, bölgesel tasarımın gerektirdiği ortak, üretken kültürel alt yapının tasarım yöntemleriyle sağlanıp sağlanamayacağına dair yaklaşımlar geliştirilmektedir.

Nüfusu oluşturan topluluklar arasındaki ilişkiler zinciri ve bağlantı eksiklikleri tasarım yöntemleriyle giderilebilirse Gökçeada gibi çokkültürlü bir bölgede bölgesel tasarım yoluyla gelişim ve kalkınma sağlanabilir. Kültürlerin çeşitliliği ve bu çeşitlilikten yola çıkarak ifade edilebilecek kültürel zenginlik, Gökçeada’nın gelişimi ve Türkiye’nin kırsal kalkınma önceliğine sahip bir bölgesi olarak ilerlemesi için önemli birer özelliktir. Kültürel zenginliğin bölgesel tasarım kavramıyla ilişkilendirilip, tasarım yöntemleriyle iş modellerine dönüşebilmesi ve Gökçeada’da yaşayan tüm topluluklar için sosyo-ekonomik anlamda kazan-kazan durumunun oluşabilmesi, yani sosyal inovasyonun gerçekleşebilmesi için öncelikle iki ana başlıktan biri olan bağlantının sağlanması gerekmektedir.

Yukarıda değinildiği gibi, bölgesel tasarım kavramı yoğun olarak İtalya kökenli araştırmalarda bulunmaktadır. DESIS (*Design for Social Innovation towards Sustainability*) ağının kurucusu olan Ezio Manzini (2010) bölgesel tasarımı dört anahtar sözcükle açıklamaktadır: Küçük, yerel, açık ve bağlı. Manzini'ye göre bölgesel tasarım ve bunun bir sonucu olan sosyal inovasyon, topluluğu, üretimi ve tüketimi organize etmek üzere yeni bir model sunmaktır. Bu model de, yine Manzini'ye göre sadece ağ (*network*) ve teknoloji ile oluşturulamaz, toplulukların birbirine bağlı ve birbirine açık olmasıyla, yani kendi kendilerine yeterlilik sağlayabildikleri ölçekte gerçekleşir. Marzia Mortati ve Beatrice Villari'ye (2012) göre bir topluluğun bölgesel tasarımı ile ilerleme ve gelişim kaydedebilmesi için sadece pratik araçlar yeterli değildir, topluluğun bağlarına (*links*), etkileşim ve ilişkilerine ihtiyaç vardır; bu gayrı maddi öğelerin toplamı bağlantı kavramını oluşturur.

Bölgesel tasarımın bir ana başlığı olarak bağlantının ortaya çıktığı noktaları açıklayan Mortati ve Villari'ye göre (2012) bağlantı kavramı sosyal yaratıcılık perspektifinden bakıldığında;

- 1) Karmaşık sorunların çözümünde kolektif yaratıcılığın ön plana çıkarılması;
- 2) Bilgi, rekabet ve enformasyon gibi gayrı maddi öğelerin değiş tokuşu;
- 3) Fikirler ve anlamların bir araya getirilip karşılıklı bağımlılığın yaratılması;
- 4) Yayılmış ve ortak yaratıcılığı güçlendirmek için ağ yapıları kurulmasıyla tanımlanır.

Aynı çalışmada tasarım sürecinde bağlantı ise;

- 5) Kolektif anlam ve hareketin birlikte yaratım ve üretim yollarının araştırılması;
- 6) Tasarım müdahalesinin maddi ve gayrı maddi öğelerinin (tasarım süreci ve çıktılarının tasarlanması anlamında) ele alınması;
- 7) Çözümün oluşturulduğu ve özellikle yapılandırıldığı/uyarlandığı organizasyonel sürece yoğunlaşılması;
- 8) Etki alanındaki tüm paydaşların (kişiler, şirketler ve yerler) aktif olarak sürece dahil edilip, ortak çalışma ve ortak üretime dayalı tasarım etkinliğinin merkeze yerleştirilmesiyle tanımlanmaktadır.

Buna ek olarak, tasarım çözümleri perspektifinden bağlantı;

- 9) Etkin işbirliğinin tasarım çıktılarının önemli bir parçası olarak benimsenmesi;
- 10) Kullanıcılara, tasarım çözümlerinin sahibi olduklarının benimsenmesi;

- 11) Çözümleri esnek kılabilmek için sistemin tüm öğeleri arasında efektif ilişkiler geliştirilmesi;
- 12) Bilgi/beceri/kaynak alışverişi için gerekli mekanizmaların ve ilişkilerin yönetilmesi;
- 13) Kolektif hareket yaratabilmek için ortak çalışan sosyal platformların geliştirilmesi olarak tanımlanmaktadır.

Gökçeada Örneği

Gökçeada örneğine Manzini'nin (2010) bölgesel tasarım tanımındaki “küçük, yerel, açık ve bağlı” anahtar sözcükleri temel alınarak yaklaşmak akılcı bir çözüm olmakla birlikte Mortati ve Villari'nin (2012) yukarıda değinilen bağlantı tanımlarına değinilmesinde, hatta değinilmesinden öte bu tanımların Gökçeada için gerçeklik ve uygulanabilirliğinin küçük uygulamalarla sınanmasında fayda vardır. Bunun en önemli nedeni çalışmanın başında vurgulanan çokkültürlülük ve çokkültürlülüğün Gökçeada için henüz bir avantaja çevrelememiş olmasıdır.

Çalışmada kullanılması düşünülen yöntemsel yaklaşımı hiyerarşik bir sırayla irdelemek gerekirse:

- 1) Sosyal inovasyonu gerçekleştirmek için bölgesel sermayeyi tanımlayan bölgesel tasarım,
- 2) Bölgesel tasarımı gerçekleştirmek için sürdürülebilirlik ve bağlantı,
- 3) Bağlantıyı gerçekleştirebilmek için kültürel, sosyal ve iktisadi paydaşların ortak çalışma ve üretimi,
- 4) Tasarımcının bu ortak çalışma ve üretimi mümkün kılacak ve kolaylaştıracak şekilde ya süreçleri tetiklemesi ya da müdahil olması öngörülmektedir.

Köy ölçeğinde farklı kültürlerden oluşan topluluklara sahip olan Gökçeada'da, toplulukların içe kapalı, zayıf sosyal ve iktisadi ilişkilere sahip yapılarını tasarım aracılığıyla “açık ve bağlı” hale getirmek, çokkültürlü yapının gayri maddi öğelerinin kalkınmaya bir artı değer olarak kazandırılabilmesini sağlayacaktır.

Gökçeada'da Bir Çalıştay ve Arama Toplantısı Örneği

Çokkültürlülük kavramından yola çıkarak Gökçeada'daki kültürel, sosyal ve iktisadi paydaşları bir araya getirmek ve bölgesel sermayeyi kullanarak kalkınmaya destek olacak bölgesel tasarım yöntemleri geliştirmek üzere, 2014 yılı Haziran ayında bir pilot çalıştay ve arama toplantısı düzenlenmiştir. Çalıştaydan köy ölçeğinde bağlantı sağlayacak proje örnekleri elde edilmiştir. Bu örneklerin arama toplantısında kültürel, sosyal ve iktisadi paydaşlara sunulmasıyla ise, Mortati ve Villari'nin öngördüğü hedeflerden ilk sekizine ulaşılabilmiş, geri kalan beş hedefin gerçekleştirilmesi için ise adımlar atılmıştır.

Türkiye'deki farklı üniversitelerden gelen yedi endüstri ürünleri tasarımı bölümü lisans ve yüksek lisans öğrencisi çalıştayda yer almış, bir Rum köyü olan Zeytinliköy'de yedi gün süren ve üç projeyle sonuçlanan bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Gökçeada'nın en önemli turistik noktalarından biri olan Zeytinliköy için bildirişim sistemi tasarımı konu alan bu çalıştayda tasarım öğrencileri köylüler, turistler, köydeki ticari işletme sahipleri, köy meclisi, köy muhtarı ve köy derneği başkanlığıyla görüşmeler yaparak mevcut durum ve eksikleri belirlemişlerdir. Tasarım öğrencileri görüştükleri kişilerle sosyal ilişkiler geliştirmiş ve bildirişim sisteminin tasarım sürecinde faal birer aktör olarak yer almışlardır. Mevcut olanı tercih edilebilir olanla değiştirme fikrinden yola çıkarak geliştirdikleri projelerde kültürel ve mimari dokuya uyum, sürdürülebilirlik ve yerel kaynakları kullanma kriterlerini göz önünde bulunduran öğrencilerin projeleri, en kısa zamanda uygulanabilmeleri için köyün yerel yönetimine teslim edilmiştir. Köy halkının proje sürecinde öğrencilere bilgilendirme açısından destek olmaları, ihtiyaç ve önceki deneyimlerini aktarmaları, bildirişim sisteminin tasarlanmasında kendilerini katılımcı olarak görmeleri ve projeleri sahiplenmeleri, Mortati ve Villari'nin modelinde yer alan önemli noktaların Gökçeada ve Zeytinliköy ölçeğinde de geçerli olduğunun kanıtları olmuştur. Çalıştayın çıktıları hızla benimsenmiş ve mikro ölçekli bölgesel tasarım müdahalesi başarıya ulaşmıştır.

Öte yandan çalıştayın akabinde gerçekleştirilen geniş katılımlı arama toplantısı, Gökçeada'nın hem çokkültürlü, heterojen insan kaynağını bir araya getirmek için bir vesile olmuş, hem de farklı kültürel, sosyal ve iktisadi altyapılara sahip paydaşlar için bir çekim alanı yaratmıştır. Arama toplantısına tasarım eğitimcilerinin yönlendirmesiyle Gökçeada halkı, yerel idare (belediye başkanı, kaymakam ve köy muhtarları), yerel girişimciler (üreticiler, otel ve dükkan sahipleri), dernek ve oda başkanları, sivil toplum kuruluşu temsilcileri, mimar, öğretmen ve mühendisler katılmışlardır. Gökçeada'nın kalkınması üzerine görüş alışverişiyle başlayan toplantıda, sorunların çözümünde paydaşların birbirleri ve üniversiteyle ne tür ortaklıklar kurabileceği, tasarım düşüncesi ve bölgesel tasarımın iktisadi gelişimin hangi alanlarında faydalı olabileceği, sosyal inovasyon üst-amacına ulaşmak üzere kamu, özel sektör ve üniversite işbirliğinin tasarım yoluyla nasıl sağlanabileceği konusunda yoğun ve verimli bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bölgesel tasarım uygulamaları, yapılan pilot çalıştayın çıktılarıyla tanıtılmış ve çokkültürlülüğün Gökçeada'nın kalkınması için vazgeçilmez bir artı değer olduğu konusuna dikkat çekilmiştir. Bu sayede, Mortati ve Villari'nin modelindeki bağlantıyı tasarım çözümleri perspektifinde ele alabilmek ve yerel paydaşlar arasında farkındalık yaratmak mümkün olabilmektedir.

Sonuç Yerine

Tasarıma dayalı sosyal inovasyon, bölgesel tasarım gibi yaklaşımlar yerel kalkınma problemleriyle boğuşan Türkiye ve benzeri ülkelerde önemli bir potansiyele sahip görünmektedir. Ancak üniversitelerdeki az sayıda araştırmacı bu kavram ve

yaklaşımları büyük bir hevesle benimseyip oldukça sınırlı ölçeklerde uygulamaya çalışırken sıklıkla bu kavramsal araçların, ortaya çıktıkları toplumsal, kültürel ve politik bağlamların dolaysız bir ürünü olduklarını göz ardı etmektedir. Bu yüzden, kavramsal bir analizden geçmeden kullanılmaya çalışılan sosyal inovasyon için tasarım, bölgesel tasarım yöntem ve yaklaşımları herhangi bir toplumsal fayda üretmeksizin, sadece bir yöntem transferi çabasından öteye gitmeyen, marjinal denemeler olarak kalmaktadır. Bu çalışmada ise bölgesel tasarım yaklaşımı kavramsal bileşenleri açısından kuramsal bir biçimde incelenip, Türkiye ortamındaki yerel koşullar açısından tekrar değerlendirilmekte ve bu kavramsal araçların mevcut yerel koşullarda işlerlik kazanabilmesi için gereken içsel aktör ve ilişkiler tespit edilmektedir. Gökçeada çalışması bu bağlamda, sadece bölgesel tasarım yaklaşımının Türkiye koşullarında, çokkültürlü, heterojen bir yapıda uygulanmasından ibaret değildir. Aynı zamanda bu kavramsal yaklaşımın Gökçeada koşullarında yokluğu tespit edilmiş olan bağlantı kavramı açısından kuramsal olarak geliştirilmesini ve alan çalışmaları yoluyla revize edilerek gelecek için yeniden kurgulanabilmesini sağlamıştır.

Kaynakça

- Alexandiris, A. 1983. *Greeks of Asia Minor and Constantinoples*. Atina: Center for Asia Minor Studies.
- Bonsiepe, G. 2004. *Peripheral Vision*. Rio de Janeiro: Escola Superior de Desenho Industrial (ESDI).
- Erginsoy, G. B. 2006 *Adalular: İmroz'dan Gökçeada'ya*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gross, A. 2008. "Gökçeada (Imbros) and Bozcaada (Tenedos): Preserving the Bicultural Character of the Island as a Model for Co-Operation between Turkey and Greece in the Interest of the People Concerned". Avrupa Konseyi, Doc. 11629.
- Keskin, İ. 2011. *Hediye/ Evdoksia*, İstanbul: Hayy Kitap.
- Konyalı, A., G. Daş, T. Savaş ve Y. Yurtman. 2004. *Gökçeada'da İmroz Koyunu Yetiştiriciliği: Organik Hayvancılık İçin Potansiyel*. ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Zootečni Bölümü Yayını.
- Maffei, S. ve B. Villari. 2006. *Design for Local Development*, Helsinki: Cumulus Working Papers.
- Maffei, S. ve A. Castelli. 2009. "Fashionplus: How to Establish Productive Connections Among Design, Enterprise, Territory". *8th Academy of Design Conference*, The Robert Gordon University, Aberdeen.

- Manzini, E. 2004. “Design As A Tool For Environmental And Social Sustainability”, İçinde *Design Issues In Europe Today*, der. Stuart Macdonald. Hollanda: The Bureau of European Design Associations - BEDA White Book, The Publishers.
- Manzini, E. 2010. “Small, Local, Open and Connected: Design Research Topics in the Age of Networks and Sustainability”. Açılış konuşması, *LeNS Conference: Sustainability NOW! Proceedings*, Bangalore, Hindistan.
- Mortati, M. ve B. Villari. 2012. “Exploring Less Tech-Dependent Side of Collaborative Creative Design”. The 2nd. International Conference on Design Creativity, Glasgow.
- Papanek, V. 1979. *Design for the Real World: Human Ecology and Social Change*. New York: Pantheon Books.